

پژوهشگران موسیقی در گفت‌وگو با «ایران» از آیین سوگ می‌گویند

مرثیه‌هایی برای «سوگ»

گفت‌وگو

نداسنجانی

روزنامه‌نگار

موسیقی در ایران، تاریخی کهن و دیرینه دارد، بویژه موسیقی‌هایی که به آیین‌ها و سنت‌ها بازمی‌گردد.

کم‌توجهی و فراموشی موسیقی آیینی

سید روح‌الله صفوی با نام هنری آکا صفوی از پژوهشگران شناخته‌شده موسیقی ایران است. البته تخصص و تجربه‌اش بیشتر درباره موسیقی جنوب ایران است؛ بویژه زادگاهش بوشهر. او سال‌های بسیاری درزمینه آوازهای بومی بوشهر همچون شرروه‌خوانی، بیت‌خوانی، چاووشی و... تحقیق و پژوهش کرده و با استادی تمام به خوانش این سبک‌ها پرداخته‌است که حاصل آن را می‌توان در چهار آلبوم صوتی و تصویری به نام «محلّه خومنی» و «کتابچه‌های «فایز دشتی» و «وراره» مشاهده کرد. این هنرمند همچنین سال‌های بسیاری است که با گروه موسیقی لیان به‌عنوان خواننده هم‌کاری دارد.

آکا صفوی درگفت‌وگو با «ایران» درباره موسیقی سوگ درجنوب ایران بیان داشت: «بوشهرزاجمله استان‌های جنوبی ایران است که همچنان پایبند به ارزش‌ها، فرهنگ و هنر اصیل بومی کشورمان بوده و است، بویژه در بخش موسیقی آوازی. شاخص‌ترین آوازی که دراین منطقه اجرا می‌شود «شرروه‌خوانی» است. شرروه‌خوانی از گونه‌های باستانی موسیقی ایران است و خاستگاه آن بوشهر بوده و مهم‌ترین سبک یا سازی که در این استان اجرا می‌شود «دمام» است. درواقع شرروه‌خوانی، آوازی محلی است که بیشتر توسط آقایان خوانده می‌شود. البته این‌تا گفته‌ها نماد دراین منطقه خانم‌ها نیز در قالب لالایی یا در مراسم سوگ به صورت آواکوبه، آوازخوانی می‌کنند.»

اودر ادامه درباره موسیقی‌های منسوخ شده این منطقه گفت: «بسیاری از شیوه‌های آوازی درموسیقی بوشهر به علت کم‌توجهی و عدم پرداختن به آن و همچنین انتقال به نسل‌های بعد، از بین رفته است، چرا که بسیاری ازاستاد و راوی‌های شرروه‌خوانی یا آوازخوانی فوت کرده‌اند و دیگر دربین ما نیستند و متأسفانه این هنر اصیل به نسل‌های بعد منتقل نشد.»

به گفته این پژوهشگر «آیین‌های کهنی همچون شرروه‌خوانی، به مرور زمان دستخوش تغییرات بسیاری شد و از ماهیت اصلی خود بسیار فاصله گرفته است.»

خواننده گروه لیان در ادامه د ر باره موسیقی‌های سوگ اظهار کرد: «همان‌طور که قبل‌تر اشاره کردم، موسیقی سوگ از جمله آیین‌هایی است که طی سال‌های

متصادم آوازی‌آرام از بین رفته است، مانند آوازخوانی یا شرروه‌خوانی و درحال حاضرخوانندگان این شیوه آوازخوانی‌ها، بسیار کم‌تعداد شده‌اند و هم‌اکنون به صورت انگشت‌شمار و توسط افراد خاصی این آوازهای سوگ اجرا می‌شود.»

او ابراز داشت: «هربخش و منطقه از جنوب ایران، از خوزستان تا هرمزگان و بوشهر و... آواز و آواهای شان از موسیقی و آوازهای بوشهری وام گرفته شده است. مانند شرروه‌خوانی که در دشت‌وشرمگان و آبادان اجرا می‌شود و تحت تأثیر آوازهای بوشهری هستند.»

به گفته کارشناسان، شرروه آوایی سوزناک است که قدمت آن به دوران ساسانیان بازمی‌گردد؛ موسیقی که مهم‌ترین آهنگ و سوز و ساز جنوب ایران است و بیشتر مواقع در ماهه دشتی، شوشتری، ترک و نوا خوانده می‌شود.

این پژوهشگر موسیقی جنوب ایران در توضیح آیین شرروه‌خوانی افزود: «شرروه‌خوانی آوازی عاشقانه است و در ردیف موسیقی سوگ قرار نمی‌گیرد. آوازهای سوگ در مراسم‌های مذهبی و غیرمذهبی اجرا می‌شوند، البته همه این آوازها تأثیر گرفته از آوازهای شرروه‌خوانی و از این دست هستند. شاید جالب باشد بدانید که قدمت شرروه‌خوانی به قبل از اسلام برمی‌گردد اما از دوره زندیه بسیاری از آوازهای سوگ در بوشهر متداول شده است. به‌طور مثال بیت‌خوانی، آوازی بسیار کهن است که مربوط به قبل از اسلام است و زمانی که شیعه رسمیت پیدا کرد، این آواز قدیمی در مراسم‌هایی چون حنابندان، ختنه‌سوران، عروسی و... به‌کار می‌رفت.

با واریاسون‌هایی متفاوت خوانده می‌اجرا می‌شود. به اعتقاد روابیان این آوازکهن، «بیت‌خوانی» که گونه‌ای از موسیقی سوگ است با واریاسیونی متفاوت به صورت محزون درآمده و با همان حس و حال در مراسم ازدواج حضرت قاسم(ع) اجرا می‌شود. البته قبل از اجرای بیت‌خوانی، مقدمه آن به طور کلی چاوش خوانی گونه‌ای از موسیقی است که حامل یک خبر بوده و در حال حاضر برای استقبال و بدرقه زائران عنایات و خانه خدا خوانده می‌شود. لازم به یادآوری است، بسیاری از آواهای سوگ و شرروه‌خوانی‌ها و لالایی‌ها با همت یک تعداد از پژوهشگران هوشمند تغییر پیدا کرده و حزن‌تر شده است و به‌عنوان موسیقی سوگ از آن بهره می‌برند اما ریشه آن همان شرروه یا آوازهای شادمانه است که از قبل از اسلام وجود داشته است.»

او درباره اجرای این آواها و نواها در هر منطقه از استان بوشهر گفت: «در این استان، هر شهرستان به فراخور گویش و لهجه و همچنین حس و حالی که از موسیقی دریافت می‌کند، این آواها را با اندکی تغییر می‌خواند. به‌طورمثال

بیت‌خوانی در منطقه دشتستان با دیدن مناطق اطراف آن متفاوت است. نکته دیگر نزدیکی مناطق نسبت به یکدیگر است. به‌طورمثال همجواری جنوب بوشهر به هرمزگان و همچنین نزدیکی شمال بوشهر و مناطقی چون بندرگناوه، بلوکات و دیلمان و... به مناطق لرزان بسیار اثرگذار بوده و موسیقی یکدیگر تأثیر پذیرفته‌اند. البته در شرروه‌خوانی هم این تفاوت‌ها وجود دارد. ناگفته نماند طی این سال‌ها مهاجرت‌های بسیاری از اقوام لر، ترک، کرد و... همچنین کشورهای چون هند به بوشهر صورت گرفته و تأثیرات آن در موسیقی بوشهرنمود بسیاری دارد.» آکا صفوی، رمز‌ماندگاری آوازهای جنوب را پرداختن و توجه به آن و آموزش این موسیقی عنوان کرد و در ادامه افزود: «افراد بسیاری به حوزه پژوهش علاقه‌مند هستند و در این زمینه کار کرده‌اند و همچنان این موضوع را دنبال می‌کنند و خوشبختانه در حال حاضر یک تعداد از نوازنده‌ها یا خواننده‌ها که به کار پژوهشی می‌پردازند، الگوی مخاطبان شان هستند و مورد توجه‌اند و براین نظرند یک خواننده نباید صرفاً به کار می‌شود و علاقت‌ها به نیت اجرای این سوگواره‌ها آذین‌بندی می‌شود. در همین ایام مراسم دیگری اجرا می‌شود با عنوان «زاری زاری». این آیین در سپید‌دماں روز عاشورا، در مناطق کوهستانی گیلان و همچنین بخشی از مناطق جلگه‌ای برگزار می‌شود. بعد از ایام محرم هم مراسم دیگری برای عزاداری اجرا می‌شود که همراه با آواها و نغمه‌ها بوده مانند کرب نواری، کرنا نوازی، زنجیر زنی یا زنجیر پایی که در

موسیقی‌هایی که از بطن، موسیقی اقوام ایران برخاسته و قدمت تاریخی شان گناه هزاران سال قبل است. فرهنگ و هنری اصیل و ماندگار از روابیانی که دیگر دربین ما نیستند. آیین‌ها و سنت‌هایی که طی این سال‌ها منسوخ یا فراموش شده‌اند و شاید امروزه تنها در برخی از شهرهای دور افتاده یا مناطق روستایی ایران در زمین به گوش برسند مانند موسیقی سنور یا سوگ که در این گفت‌وگو به موسیقی سوگ پرداخته شده است.

این پژوهشگر موسیقی جنوب ایران در توضیح آیین شرروه‌خوانی افزود: «شرروه‌خوانی آوازی عاشقانه است و در ردیف موسیقی سوگ قرار نمی‌گیرد. آوازهای سوگ در مراسم‌های مذهبی و غیرمذهبی اجرا می‌شوند، البته همه این آوازها تأثیر گرفته از آوازهای شرروه‌خوانی و از این دست هستند. شاید جالب باشد بدانید که قدمت شرروه‌خوانی به قبل از اسلام برمی‌گردد اما از دوره زندیه بسیاری از آوازهای سوگ در بوشهر متداول شده است. به‌طور مثال بیت‌خوانی، آوازی بسیار کهن است که مربوط به قبل از اسلام است و زمانی که شیعه رسمیت پیدا کرد، این آواز قدیمی در مراسم‌هایی چون حنابندان، ختنه‌سوران، عروسی و... به‌کار می‌رفت.

با واریاسون‌هایی متفاوت خوانده می‌اجرا می‌شود. به اعتقاد روابیان این آوازکهن، «بیت‌خوانی» که گونه‌ای از موسیقی سوگ است با واریاسیونی متفاوت به صورت محزون درآمده و با همان حس و حال در مراسم ازدواج حضرت قاسم(ع) اجرا می‌شود. البته قبل از اجرای بیت‌خوانی، مقدمه آن به طور کلی چاوش خوانی گونه‌ای از موسیقی است که حامل یک خبر بوده و در حال حاضر برای استقبال و بدرقه زائران عنایات و خانه خدا خوانده می‌شود. لازم به یادآوری است، بسیاری از آواهای سوگ و شرروه‌خوانی‌ها و لالایی‌ها با همت یک تعداد از پژوهشگران هوشمند تغییر پیدا کرده و حزن‌تر شده است و به‌عنوان موسیقی سوگ از آن بهره می‌برند اما ریشه آن همان شرروه یا آوازهای شادمانه است که از قبل از اسلام وجود داشته است.»

او درباره اجرای این آواها و نواها در هر منطقه از استان بوشهر گفت: «در این استان، هر شهرستان به فراخور گویش و لهجه و همچنین حس و حالی که از موسیقی دریافت می‌کند، این آواها را با اندکی تغییر می‌خواند. به‌طورمثال

بیت‌خوانی در منطقه دشتستان با دیدن مناطق اطراف آن متفاوت است. نکته دیگر نزدیکی مناطق نسبت به یکدیگر است. به‌طورمثال همجواری جنوب بوشهر به هرمزگان و همچنین نزدیکی شمال بوشهر و مناطقی چون بندرگناوه، بلوکات و دیلمان و... به مناطق لرزان بسیار اثرگذار بوده و موسیقی یکدیگر تأثیر پذیرفته‌اند. البته در شرروه‌خوانی هم این تفاوت‌ها وجود دارد. ناگفته نماند طی این سال‌ها مهاجرت‌های بسیاری از اقوام لر، ترک، کرد و... همچنین کشورهای چون هند به بوشهر صورت گرفته و تأثیرات آن در موسیقی بوشهرنمود بسیاری دارد.» آکا صفوی، رمز‌ماندگاری آوازهای جنوب را پرداختن و توجه به آن و آموزش این موسیقی عنوان کرد و در ادامه افزود: «افراد بسیاری به حوزه پژوهش علاقه‌مند هستند و در این زمینه کار کرده‌اند و همچنان این موضوع را دنبال می‌کنند و خوشبختانه در حال حاضر یک تعداد از نوازنده‌ها یا خواننده‌ها که به کار پژوهشی می‌پردازند، الگوی مخاطبان شان هستند و مورد توجه‌اند و براین نظرند یک خواننده نباید صرفاً به کار

عاشورا برگزار می‌شود.

این پژوهشگر موسیقی جنوب ایران در توضیح مفصل این مراسم گفت: «مردم روستا برای اجرای مراسم طهر عاشورا، آیین زنجیر پایه را اجرا می‌کنند. بدین صورت که روی چوب‌هایی با ابعاد دو متر، فراتری متصل می‌شود و با کوپیدن این چوب‌ها روی زمین آن فرزات تولید صدامی‌کنند و اجرای این مراسم با هیأت‌هایی ۲۰ یا ۳۰ و حتی بیشتر، صدای مهیبی تولید می‌شود با هدف رعب و ترس در دل دشمن. در واقع در طهر عاشورا سربازان دیلمی برای حمایت از سرور و سالار شهیدان این مراسم را اجرا می‌کردند تا در دل دشمن رعب و وحشت بیندازند و همچنان این مراسم در سوگواره‌ها و عزاداری دهه عاشورا اجرا می‌شود. آیین دیگر کرب‌نوازی است که در مناطق جلگه و کوهستان اجرا می‌شود. بدین صورت که دوتکه چوب کروی شکل با اجزای این مراسم در سوگواره‌ها و عزاداری دهه عاشورا اجرا می‌شود. آیین دیگر کرب‌نوازی است که در مناطق جلگه و کوهستان اجرا می‌شود. بدین صورت که دوتکه چوب کروی شکل با اجزای آوایی به هم کوپیده می‌شود و صدایی که از برخورد دو چوب تولید می‌شود در دل دشمن ترس، رعب و وحشت ایجاد می‌کند.

آیین دیگر، کرنا نوازی نام دارد. کرنا ساز بادی بلندی است و تنها ساز باستانی ایران است که در گیلان به جا مانده و در حال حاضر هم مورد استفاده است. در طهر عاشورا، هیأت‌های ۳۰ یا ۵۰ نفره و حتی بیشتر، این ساز را به صورت گروهی می‌نوازند. در قدیم به جای ساز کرنا از شاخ گاو استفاده می‌کردند اما چون به لحاظ زونی سنگین بود و تنظیم صدای آن هم مشکل، امروزه برای راحتی کار از کدو تپیل استفاده می‌کنند. اجرای این ساز به منظور فراخوان دادن انسان‌ها برای انجام یک کار مقدس است مانند اجرای مراسم طهر عاشورا یا خبر تحویل سال و... البته خرده مراسم‌های دیگری است و در حال منسوخ شدن است.»

سوگ بخشی از رسوم و آدابی که در طول زندگی بسیار با آن برخورد داریم
غفور محمدزاده از خوانندگان و پژوهشگران نام‌آشنای موسیقی خراسان است. او نوحه‌هایی که می‌خوانند به سبب علاقه‌مندی‌اش به این هنر اصیل سال‌ها در این زمینه پژوهش‌های بسیاری انجام داده است. البته فرهنگنامه موسیقی تربت جام که در معرفی هر چه بیشتر فرهنگ شفاهی و موسیقایی این منطقه بوده است، همچنین دوبیتی‌های سرزمین جام و... این هنرمند سال ۱۹۷۷ آلبوم «هفت شهر عشق» را که شامل هفت قطعه شعر است با تقدیم به هفت استاد، نسل طلایی موسیقی شرق خراسان، استادان حاج نور محمد درپور، غلامعلی پورعطایی، کریم کریمی، غلامحسین سمندری، محمدابراهیم شریف‌زاده، عبدالله سرور احمدی و ذوالفقار عسگریان با همکاری حوزه

نخل گردانی از آیین‌های ایام عزادری ایام محرم در خراسان جنوبی

آیین سنتی شروره خوانی در بوشهر

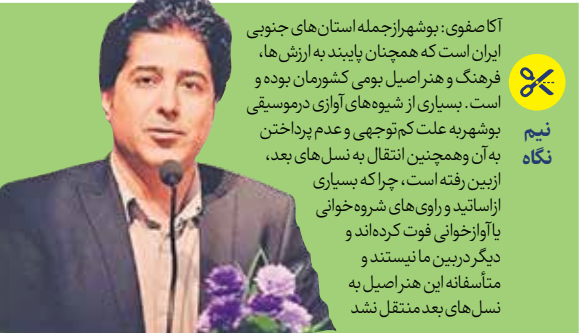

آیین سنتی علم واچینی در منطقه دیلمان

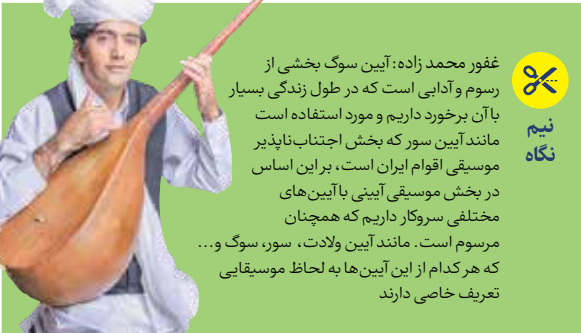
خراسان است، او در توضیح این مقام گفت: «زمانی که دشمن به منطقه درگز حمله می‌کند کردهای غیور کرمانج که حدود ۴۰ نفر بوده‌اند برای دفاع از منطقه خودشان با آنها درگیر و هر ۴۰ نفر کشته می‌شوند و مردم آن مناطق برای موسیقی سوگ اجرا می‌شود که سر سرمن‌های این افراد مرثیه‌خوانی می‌کنند. مرحوم استاد حاج قربان ایرانی است، براین اساس در بخش موسیقی آیینی با آیین‌های مختلفی سروکار داریم که همچنان مرسوم است. مانند آیین ولادت، سنور، سوگ و... که هر کدام از این آیین‌ها به لحاظ موسیقایی تعریف خاصی دارند. اما در خصوص آیین سوگ در منطقه خراسان باید بگویم این آیین بخشی از موسیقی اقوام ایران است که از گذشته به نسل‌های بعد منتقل شده و شامل مرثیه‌هایی است که در خصوص شخصیت‌های بزرگ اسلام سروده شده و نسل به نسل انتقال پیدا کرده است. به‌طور مثال در منطقه شرق خراسان مانند کاشمر مرثیه «ممدحسین» اجرا می‌شود که روایت‌های مختلفی در خصوص این مرثیه است و البته در مناطق دیگر خراسان هم خوانده می‌شود اما آنچه از لحن و لهجه این مرثیه شنیده می‌شود مربوط به آن منطقه خراسان است. روایت این مرثیه بدین صورت است که در دوران سید محمدحسین بر اثر اتفاقی که هم روایت عاشقانه بر آن صدق می‌کند و هم روایت ملی میهنی به شهادت می‌رسد. یعنی برای دفاع از میهن به شهادت رسیده و مادر محمد حسین برای فرزندش اشعاری می‌خواند

او در پاسخ به این سؤال که آیا این آواها همراه با ساز بوده یا خبر بیان کرد: «در حال حاضر این آواها و نغمه‌ها با ساز اجرا می‌شود اما در گذشته به صورت آواز اجرا می‌شده است. به طورمثال مقام «گل محمد» آواکوبه‌هایی خود رزمه می‌کرد اما بعدها در هر منطقه با ساز همراه شده و به صورت روایت‌سازی و آوازی خوانده می‌شود. خوشبختانه برخی از آیین‌ها و موسیقی‌های سوگ همچنان حفظ شده و اجرا می‌شود بویژه اینکه این مرثیه‌ها توسط زنان خوانده می‌شد و اغلب بدون همراهی ساز بوده است.» محمدزاده با بیان اینکه موسیقی‌های سوگ متفاوت از موسیقی و نوحه‌هایی است که در ایام محرم و صفر استفاده می‌شود در ادامه گفت: «در شرق خراسان مراسم نوحه و عزیه اجرا نمی‌شود اما در منطقه خراسان جنوبی بخوانند و داستان شهادت گل محمد را روایت کنند و به‌عنوان مرثیه یا مقام گل محمد رواج پیدا کرده است و رمان معروف «کلیدر» براساس داستانی زندگی گل محمد است. به گفته غفورمحمدزاده مقام «الله‌مزار» از مقام‌های معروف سوگ موسیقی سازهایی عزیه اجرا می‌شود.»

هنری خراسان جنوبی منتشر کرد. این پژوهشگر در گفت‌وگو با «ایران» درباره آیین‌های سوگ مناطق مختلف خراسان داشت: «آیین سوگ بخشی از رسوم و آدابی است که در طول زندگی بسیار با آن برخورد داریم و مورد استفاده است مانند آیین سوگ که بخش اجتناب‌ناپذیر موسیقی اقوام ایران است، براین اساس در بخش موسیقی آیینی با آیین‌های مختلفی سروکار داریم که همچنان مرسوم است. مانند آیین ولادت، سنور، سوگ و... که هر کدام از این آیین‌ها به لحاظ موسیقایی تعریف خاصی دارند

آکا صفوی، بوشهرزاجمله استان‌های جنوبی ایران است که همچنان پایبند به ارزش‌ها، فرهنگ و هنر اصیل بومی کشورمان بوده و است. بسیاری از شیوه‌های آوازی درموسیقی بوشهر به علت کم‌توجهی و عدم پرداختن به آن و همچنین انتقال به نسل‌های بعد، از بین رفته است، چرا که بسیاری ازاستاد و راوی‌های شرروه‌خوانی یا آوازخوانی فوت کرده‌اند و دیگر دربین ما نیستند و متأسفانه این هنر اصیل به نسل‌های بعد منتقل نشد

غفور محمدزاده، آیین سوگ بخشی از رسوم و آدابی است که در طول زندگی بسیار با آن برخورد داریم و مورد استفاده است مانند آیین سوگ که بخش اجتناب‌ناپذیر موسیقی اقوام ایران است، براین اساس در بخش موسیقی آیینی با آیین‌های مختلفی سروکار داریم که همچنان مرسوم است. مانند آیین ولادت، سنور، سوگ و... که هر کدام از این آیین‌ها به لحاظ موسیقایی تعریف خاصی دارند

۵۰

کرنا نوازی

آیین دیگر، کرنا نوازی نام دارد. کرنا ساز بادی بلندی است و تنها ساز باستانی ایران است که در گیلان به جا مانده و در حال حاضر هم مورد استفاده است. در طهر عاشورا، هیأت‌های ۳۰ یا ۵۰ نفره و حتی بیشتر، این ساز را به صورت گروهی می‌نوازند.

+